



**Chemijos ir
geomokslų
fakultetas**

IV LIETUVOS GEOGRAFŲ KONGRESAS

“GEOGRAFIJOS MOKSLAS: TYRIMAI GAMTOS IR VISUOMENĖS GEROVEI”

Vilnius, 2020 m. spalio 23 d.

PRANEŠIMŲ ANOTACIJOS

Giedrė Godienė

Lietuvos kraštovaizdžio politika 2004–2020: rezultatai ir perspektyvos

Pranešime bus pristatytas geografų indėlis kuriant ir įgyvendinant Lietuvos kraštovaizdžio politiką, kuri buvo LRV patvirtinta 2004 m., įsigaliojus Europos kraštovaizdžio konvencijai. Parengtas kraštovaizdžio geografijos, kraštovaizdžio ekologijos ir kraštovaizdžio architektūros sričių lyderiaujančių atstovų ir demokratiniiais principais išdiskutuotas teisės aktas ir jį lydinti įgyvendinimo 2005-2020m Programa tapo svarbia atskaita įgyvendinant minėtą konvenciją ir reikšmingų geografinių veiklų planu. Pranešime bus analizuojama, kaip iki 2020 m. pavyko realizuoti Politikos įgyvendinimo programą ir kokią poveikį šis dokumentas turėjo kraštovaizdžio geografijai. Taip pat bus apžvelgtos šiandieninės Europos kraštovaizdžio konvencijos įgyvendinimo tendencijos ir Lietuvos kraštovaizdžio politikos ateities perspektyvos.

Ričardas Skorupskas

Lietuvos Respublikos bendrasis planas (LRBP–2030) kaip pagrindinis šalies kraštovaizdį formuojantis teritorijų planavimo dokumentas: siekiamybės, galimybės, rezultatai

Šiuo metu rengiamas pagrindinis LR teritorijos planavimo dokumentas – bendrasis planas, kurio konkretizuoti sprendiniai numato šalies teritorijos ekologinio, socialinio ir ekonominio vystymo kryptis bei konkrečius sprendinius iki 2030 m. Akivaizdu tai, kad beveik kiekvienas iš materialiai išreikštų sprendinių, skirtingu pobūdžiu ir laipsniu paveiks ne tik atskirus kraštovaizdžio komponentu, bet ir bendrą šalies kraštovaizdžio struktūrą, todėl pagrindinis pranešimo tikslas detaliau pristatyti numatomus ir galimus LR kraštovaizdžio pokyčius įgyvendinus LRBP sprendinius ar jų realizavimo metu.

Darius Veteikis

Kraštovaizdžio tyrimų sudėtingėjimas ir intensyvėjimas: kokio reiktų kokybinio šuolio?

Įgyvendinant visuomenės ūkinių, politinių, kultūrinių ir augančių aplinkosauginių interesų idėjas, kraštovaizdžio struktūra, jame vykstantys procesai, o iš paskos ir jo pažinimo procesas sudėtingėja bei intensyvėja. Tai pasireiškia įvairiais būdais registruojamos informacijos kiekio, tankio ir įvairovės didėjimu, kas savo ruožtu kelia metodologinius ir technologinius iššūkius spaudžiant laiko, intelekto ir dažnai finansinių išteklių apribojimams. Pranešime aptariamas Lietuvos geografų indėlis ir potencialas tiriant kraštovaizdį informacinio sprogimo laikotarpiu ir nuolat aktualus žinių sintezės poreikis peržengiant gamtos bei visuomenės prieštarą mokslinėje kraštovaizdžio sampratoje.



Edvinas Stonevičius

Palydovinių duomenų taikymas Lietuvos aplinkos tyrimuose

Apie gamtinių procesų intensyvumą bei poveikį visuomenei, išteklius bei jų naudojimą sprendžiame pagal stebėjimų duomenis. Antžeminius stebėjimus galime įvertinti nedidelės teritorijos išteklių pokyčius arba nedidelio masto procesus. Dažnai antžeminiai stebėjimai yra taškiniai ir jų rezultatus tenka interpoluoti arba ekstrapoluoti. Palydoviniai duomenys vienu metu teikia informaciją apie didelę teritoriją, o stebėjimų dažnis gali kisti nuo keliasdešimt minučių iki kelių savaičių. Toks informacijos šaltinis yra svarbus vykdant geografinius tyrimus, tačiau stebėjimai vykdomi iš kelių ar keliolikos šimtų kilometrų aukščio turi didelį neapibrėžtumą. Šio pranešimo tikslas pateikti palydovais gautų duomenų panaudojimo pavyzdžius ir skatinti diskusiją dėl šių duomenų naudojimo privalumų bei trūkumų.

Arūnas Bukantis

Meteorologiniai ir klimato tyrimai Lietuvoje

Meteorologiniai matavimai Lietuvoje startavo prieš 250 metų, kai Vilniaus universiteto Observatorijos vedėjas Martynas Počobutas-Odlanickis 1770 m. pradėjo reguliarius oro temperatūros matavimus. Iki šių dienų meteorologinių matavimų programa labai išsiplėtė, įsteigta kelios dešimtys meteorologijos stočių, matavimai vyksta pagal Pasaulinės meteorologijos organizacijos nustatytus standartus, naudojamos šiuolaikinės technologijos: plačiai taikomi distanciniai metodai, vykdomi didelio dažnio automatizuoti matavimai ir pan. Dabartiniai meteorologijos ir klimatologijos mokslo laimėjimai bei skaitmeninių technologijų pažanga įgalina tyrinėti klimatą remiantis ne tik istorinių matavimų duomenis, bet ir modeliuoti klimato kaitos perspektyvas, analizuoti klimato kaitos poveikį įvairiems ūkio sektoriams, žmonių sveikatingumui ir gamtinei aplinkai. Lietuvoje tokie tyrimai atliekami Vilniaus universiteto Geomokslų institute, Gamtos tyrimų centre, Klaipėdos universitete, Lietuvos energetikos institute, Vytauto Didžioje universitete ir kitų institucijų mokslo kolektyvuose.

Gintaras Valiuškevičius

Hidrologijos reakcija į aplinkos ir poreikių pokyčius XX amžiaus Lietuvoje

Būdama viena svarbiausių aplinkotyrių disciplinų, hidrologija nuolat laviravo tarp taikomųjų tyrimų ir fundamentalių dėsningumų paieškos. Šios tendencijos atsispindi ir Lietuvos hidrologijos mokyklos raidoje. XX a. I pusėje susikūrusi ir netrukus tapusi valstybei svarbia savarankiška mokslo šaka, vėliau Lietuvos hidrologija buvo veikiamą nuolat kintančių politinių ir ekonominių realijų, aplinkos permąnų ir visuomenės poreikių. Pranešime nagrinėjami hidrologijos vystymosi mūsų šalyje aspektai, susiejant esminius mokslinės paradigmos pokyčius su konkrečių asmenybių indėliu, struktūrinėmis mokslo ir švietimo sistemos pertvarkomis bei naujomis tyrimų plėtros galimybėmis. Hidrologijos mokymo proceso raida bus paremta VU hidrologijos specialybės studentų vykdytų tyrimų specifikos vertinimu.

Darius Jarmalavičius, Gintautas Žilinskas, Donatas Pupienis, Viktoras Karaliūnas, Rasa Janušaitė

Lietuvos Baltijos jūros kranto tyrimai

Jūros krantas, iš vienos pusės spaudžiamas jūros, iš kitos – žmogaus, nuolat kinta siekdamas prisitaikyti prie kintančios aplinkos. Šios kaitos nenusėjami padariniai dažnai sukelia galvos skausmą žmogui. Kranto kaitos dėsningumų pažinimas leidžia ne tik suprasti bei numatyti galimus pokyčius bei jų priežastis, bet taip pat pažvelgti į krantą kaip į vientisą gamtinę sistemą, nuolat kintančią, gyvybingą, žavią.



Jūratė Sendžikaitė, Leonas Jarašius, Žydrūnas Sinkevičius, Nerijus Zableckis

Ar verta atkurti pelkes Lietuvoje?

Durpynai, kuriuose durpių klodas ne plonesnis kaip 0,4 m, užima apie 10 % (653 933 ha) Lietuvos ploto, tačiau net 67 % (440 000 ha) jų yra pažeisti sausavimo (Lietuvos pelkių ir durpynų duomenų bazė, 2018). Vyrauja žemapelkės (78 % durpynų ploto), tarpinio tipo pelkės užima 14 %, aukštapelkės – 8 %. Beveik trečdalis šalies pelkių (27,4 %) yra saugomos nacionaliniu mastu, tačiau net ir saugomos teritorijos statusas ne visada užtikrina palankią gamtinių vertybių būklę ir jų apsaugą. Istorškai žemės ūkio ir miškininkystės plėtojimas yra viena pagrindinių Lietuvos pelkių nykimo priežasčių. Dabartiniu metu miškininkystėje naudojama apie 45 % (iš jų 51 % nusausta), žemės ūkyje – 39 % (95 %) Lietuvos durpynų. 42 % žemės ūkyje naudojamų durpynų yra ariami, o 52 % – įrengtos daugiametės pievos ir ganyklos. Durpių gavyboje naudojama 2 % šalies durpynų, dar 2 % tenka apleistiems durpių karjerams (Valatka ir kt., 2018). Lietuva pagal CO₂ emisijas iš degraduojančių pelkių ir durpynų, tenkančias nacionaliniam žemės ploto vienetai patenka į pasaulio šalių dešimtuką – 9 vieta (2008 m. – 0,93 t/ha; Joosten, 2011). Sumažinti ŠESD emisijas iš nusaustų ir degraduojančių pelkių bei durpynų galima tik aktyviau atkuriant gyvybingas pelkines ekosistemas ir žemės ūkyje naudojamuose durpynuose vystant pelkininkystę, t. y. tvarų ūkininkavimą šlapiuose pelkiniuose dirvožemiuose. Pažeistų pelkių hidrologinio režimo atkūrimas svarbus pelkėdaros atsinaujinimui, vertingų pelkinių buveinių formavimuisi (ar jų būklės pagerinimui), klimato kaitos švelninimui bei daugelio pelkėms būdingų ekosisteminių paslaugų atnaujinimui. Preliminariais duomenimis Lietuvoje hidrologinio režimo atkūrimo darbai įgyvendinti 30 pažeistų pelkinių vietovių (bendras tvarkomas plotas – apie 28 tūkst. ha), iš jų Gegužinės, Velniabalės, Pūsčios, Kamanų, Amalvos, Aukštumalos, Tyrulių, Balandinės Sacharos ir kt. pelkėse. Pelkių atkūrimo efektyvumą klimato kaitos švelninimui galima įvertinti atliekant tiesioginius ŠESD matavimus tyrimų vietovėse arba pasitelkiant mažiau laiko ir lėšų reikalaujantį netiesioginių ŠESD emisijų vertinimo pagal vietovės tipus metodą – GEST (Couwenberg et al., 2011). 2017 m. VERRA (<https://verra.org/>) patvirtino šio metodo tinkamumą durpynų visuotinio klimato atšilimo potencialo (GWP) įvertinimui vidutinio klimato sąlygomis. Pirmą kartą Lietuvoje GEST metodas pasitelktas 2017–2018 m. įvertinant Pūsčios ir Sacharos apleistų durpynų hidrologinio režimo atkūrimo ir buveinių efektyvumą mažinant ŠESD emisijas (projektas LIFE Peat Restore).

Edis Kriaučiūnas, Viktorija Baranauskienė, Simona Ščerbinskaitė

Lietuvos kaimo teritorijų raida ir regioniniai tyrimai

Pranešime analizuojamos Lietuvos kaimiškų teritorijų sociodemografinės raidos kryptys nepriklausomybės laikotarpiu, aptariamos jas lemiančios priežastys bei apžvelgiami Lietuvos socialinių tyrimų centro Visuomenės geografijos ir demografijos instituto mokslininkų pastaraisiais metais vykdyti geografiniai kaimiškų teritorijų tyrimai. Komunistinio režimo ir ūkio sistemos žlugimas sukėlė Lietuvoje ir kitose post-socialistinėse valstybėse ryškių pokyčių bangą. Vienas iš prasidėjusių ir sunkiai valdomų procesų – gyventojų teritorinis persigrupavimas, vykstantis besiformuojant naujoms ūkio ir gyvenviečių erdvinėms struktūroms. Kaimiškose (ypač periferinėse) teritorijose šie procesai sąlygojo intensyvią depopuliaciją: gyvenvietės sparčiai nyko ir nyksta, traukiasi socialinio aptarnavimo įstaigų tinklas, didėja gyventojų socialinė segregacija ir atskirtis. Kita vertus – kaimo gyvenvietėse aktyvėja vietos bendruomenių veikla, kuri padeda sušvelninti šių reiškinų neigiamas pasekmes. Pranešime bus pristatomi kaimo gyvenviečių sistemos kaitos dėsningumai, socialinio aptarnavimo įstaigų tinklo kaimo vietovėse pokyčiai bei didėjančios gyventojų socialinės atskirties ypatybės. Taip pat bus pristatomos kaimo bendruomeninių organizacijų tinklo teritorinės sklaidos bei šių organizacijų veiklos ypatybės. Atskirai bus prisiminti bei pristatyti prof. Vidmanto Daugirdo paskutiniaisiais jo veiklos metais vykdyti moksliniai tyrimai.



Jurgita Mačiulytė, Pascal Chevalier, Marc Dedeire, Regina Prapiestienė

Lokalinis vystymas ir LEADER programa: ar keičiasi kaimo plėtros pobūdis?

Naujoji Europos politika iš esmės keičia teritorijų plėtros koncepciją ir įgyvendinimo praktiką: nuo centralizuoto egzogeninio modelio pereinama į decentralizuotą endogeninį modelį, kuris remiasi lokalinės viešosios politikos įgyvendinimu „iš apačios į viršų“ (*angl. bottom-up*) ir įteisina atsakomybės pasidalijimą tarp valstybės institucijų ir pilietinės visuomenės.

Tokia integruota teritorinio vystymo koncepcija siekiama palaikyti bei stiprinti gyventojų iniciatyvas ir prisidėti prie vietos demokratijos stiprinimo.

Moksliniam tyrimui buvo pasirinkta 2007–2013 metų laikotarpio ES LEADER programa, kuri kaimiškosiuose teritorijose įdiegia naują lokalinį vystymo modelį, skatinantį endogeninį vystymą, kuris remiasi vietinėmis iniciatyvomis, lokalinio gamtinio bei kultūrinio potencialo panaudojimu ir naujomis valdymo formomis.

Donatas Burneika, Rūta Ubarevičienė, Gintarė Pociūtė-Sereikienė

Geografiniai Lietuvos miestų tyrimai Lietuvos socialinių tyrimų centre

Pranešimas skirtas pristatyti svarbiausius Lietuvos socialinių tyrimų centro Visuomenės geografijos ir demografijos institute vykdytų Lietuvos miestų tyrimų rezultatus.

Bus apžvelgti Lietuvos miestų sistemos raidos ir miestų erdvės transformacijų tendencijos Lietuvoje. Miestų tinklo kaitos, migracinių procesų miestų regionuose, miestų mažėjimo problemos, miestų socio-erdvinės segregacijos problema, renovacijos procesų sklaida, uždaru gyvenviečių formavimasis, priemiestinių teritorijų vystymosi tendencijos.

Šarūnas Gerulaitis, Genovaitė Kynė

Geografinio ugdymo turinio nauji tekstai ir kontekstai

Pranešimo tikslas – glaustai aptarti esmines geografijos ugdymo turinio kaitos kryptis, didaktines – metodines geografijos ugdymo nuostatas, kurias diktuoja švietime vykstantys pokyčiai.

Tai yra nuolatinis ir sudėtingas procesas, kuriam įtaką daro sparti globalizacija, kintančios ekonominės, socialinės ir politinės sąlygos, informacinių ir komunikacinių technologijų plėtra. Pastebimai pasikeitė pasaulio ir žmogaus prigimties pažinimas, visuomenės vertybės ir gyvenimo būdas, valstybių valdymas, taip pat požiūris į asmenybę ir jos ugdymo(si) tikslus. Vienaip ar kitaip tai veikia įvairių mokomųjų dalykų, taip pat ir geografijos ugdymą.

Kiekvieną švietimo pertvarkos laikotarpį apima daug įstatyminių dokumentų, edukologinių tyrimų, metodinių rekomendacijų, mokytojų praktikų nuomonių ir kt. Pranešime bus apžvelgta nuo Lietuvos nepriklausomybės atgavimo iki dabar esminiai pokyčiai švietime, kurie turėjo įtakos ir labiausiai paveikė strategines ir metodines geografijos ugdymo nuostatas.



Natalija Mažeikienė, Odeta Norkutė, Genovaitė Kynė

Energetinis raštingumas geografijos ugdymo turinyje: atominė energetika ir besikeičiantys energetikos kraštovaizdžiai (stendinis pranešimas)

Pranešimo autorės aptaria energetinį raštingumą kaip kompetenciją, kuri svarbi piliečiams įgyvendinant su energijos gamyba ir vartojimu susijusius sprendimus individualiame namų ūkyje, kaimynystėje, šalies ir globaliu lygmeniu (Van der Horst et al., 2016; DeWaters et al., 2013).

Energetinis ugdymas yra svarbi mokyklos geografijos kryptis, kaip bendra energijos/ energetikos tyrimo geografijoje tematika (Solomon et al., 2004, Calvert, 2016, Bouzarovski, 2009).

Analizuojama, kaip besikeičiančio energetinio kraštovaizdžio ir strateginės energetikos ūkio plėtros realijos pritaikomos mokyklos ugdymo turiniui (Thoyre & Harrison, 2016).

Pranešimo autorės atliko Bendrųjų ugdymo programų (įskaitant naujo UT projektą), 14 geografijos vadovėlių analizę ir interviu su 9 geografijos mokytojais apie energetinio raštingumo ugdymą geografijos dalyke. Atskleista nepakankama ugdymo turinio orientacija į naujo energetinio kraštovaizdžio realijas Lietuvoje ir Europoje, ekonominės geografijos temų dominavimas ir socialinių bei aplinkosaugos temų trūkumas.

Ypatingą dėmesį autorės skiria atominės tematikos pristatymui mokyklos geografijoje.

Tyrėjos kuria edukacinį atominio turizmo maršrutą projekte EDUATOM ir siekia susieti neformaliojo ugdymo veiklas (atominio turizmo maršrutas) su formaliuoju geografijos ugdymu mokykloje ir užtikrinti dalykų integraciją). Autorės diskutuoja kaip naujos atominės energetikos koncepcijos (*atominio kuro ciklas – Nuclear Fuel Cycle*), socialinės geografijos ir aplinkos geografijos (*environmental geography*) požiūriai gali atliepti poatominio (*post-nuclear*) energetinio ir poindustrinių kraštovaizdžių socialinio identiteto ir aplinkos problemas, poindustrinės ekonomikos plėtojimą.

Remiantis moksline literatūra ir interviu su patyrusiais geografijos mokytojais, diskutuojama kaip mokymas apie energetiką apskritai ir atominę energetiką (įtraukiant ir post-nuclear situaciją) gali būti kūrybingai plėtojamas mokyklos geografijoje panaudojant inovatyvias strategijas ir metodus (fenomenu grįstas ugdymas (*phenomenon-based learning*), kontekstinis mokymasis, debatai, skaitmeninis pasakojimas, GIS, tyrimais paremtas mokymasis (*enquiry-based learning*), t.t.).

